

Боғдорчилик Ва Узумчилик Соҳасида Меҳнат Шароитларини Яхшилашнинг Гигиеник Асослари Ва Амалий Ечимлари

Бердиев Умиджон Азимович

Бухоро давлат тиббиёт институти, berdiyev.omidjon@bsmi.uz

Abstract: Ҳар қандай соҳада инсон омили асосий ресурс ҳисобланади. Қишлоқ хўжалигининг муҳим тармоқларидан бири бўлган боғдорчилик ва узумчиликда ҳам инсон меҳнати ҳал қилувчи аҳамиятга эга. Мазкур соҳаларда меҳнат фаолияти асосан очиқ ҳавода, мавсумий ва интенсив иш жадвалида амалга оширилади. Айниқса, Ўзбекистондаги иқлим шароитида – ёздаги юқори ҳароратлар, қишдаги совуқ об-ҳаво, агротехник тадбирлар вақтидаги юклама юқорилиги каби омиллар ишчилар соғлиғи ва меҳнат самарадорлигига бевосита таъсир кўрсатади.

Калим сўзлар: Боғдорчилик, узумчилик, қишлоқ хўжалиги, меҳнат шароити, ишчи, механизациялаш, автоматлаштириш.

Бугунги кунда мамлакатимизда аграр соҳани модернизация қилиш, экспортбоп мева-сабзавот маҳсулотлари етиштириш ва қайта ишлашни ривожлантиришга катта эътибор қаратилмоқда. Бу эса боғдорчилик ва узумчилик хўжалиқларининг кенгайишига, янги иш ўринларининг яратилишига ва ишчи кучига бўлган талабнинг ортишига сабаб бўлмоқда. Аммо, бу билан бирга, ишчи кучи саломатлигини муҳофаза қилиш, улар учун хавфсиз ва қулай меҳнат шароитларини яратиш масалалари долзарб бўлиб қолмоқда.

Сўнгги йилларда Ўзбекистонда меҳнат муносабатлари, меҳнат муҳофазаси ва санитар-гигиеник назорат соҳаларида қатор ҳуқуқий ва ташкилий ислохотлар амалга оширилмоқда. Жумладан, меҳнат кодекси, меҳнат муҳофазаси тўғрисидаги қонунлар ва давлат санитария назорати тўғрисидаги ҳужжатлар такомиллаштирилмоқда. Лекин амалий ҳаётда айрим соҳаларда, айниқса боғдорчилик ва узумчиликда бу нормалар тўлиқ амалга оширилмаётгани, ходимлар етарлича ҳимоя воситалари билан таъминланмаётгани, иш ўринлари санитар-гигиеник талабларга тўлиқ жавоб бермаётгани аниқланмоқда.

Тадқиқотлар шуни кўрсатмоқдаки, ишчилар кўпинча тўғридан-тўғри куёш нурлари таъсирида, юқори ҳарорат ва намликда, агрохимикатлар билан тўғридан-тўғри ишлашга мажбур. Бу эса организмнинг физиологик ресурсларини чеклайди, тез чарчаш, ишлаб чиқаришда хато қилиш, касб касалликлари ва бошқа саломатлик муаммоларининг вужудга келиш хавфини оширади. Шунингдек, уларнинг меҳнат унумдорлигига, меҳнат муҳитининг психологик ва ижтимоий жиҳатларига ҳам салбий таъсир кўрсатади.

Хорижий мамлакатлар тажрибаси шуни кўрсатмоқдаки, аграр соҳада меҳнат гигиенасига оид махсус нормативлар, муҳофаза воситалари, иш жадвалига мослаштирилган технологик ечимлар ва ишчи соғлиғини мунтазам мониторинг қилиш тизимлари жорий қилинган. Бу эса уларда ишчи саломатлигини сақлаш, иш вақтидаги жароҳатлар ва касб касалликларини камайтириш, маҳсулот сифати ва миқдорини оширишга хизмат қилмоқда.

Шундай экан, Ўзбекистонда ҳам боғдорчилик ва узумчилик соҳасида меҳнат муҳитини яхшилаш, ишчилар учун хавфсиз, қулай ва самарали меҳнат шароитларини яратиш, профилактик тадбирларни ташкил этиш долзарб аҳамият касб этади. Ўзбекистонда боғдорчилик ва узумчилик хўжаликлари қишлоқ хўжалигининг муҳим тармоқларидан бири ҳисобланади. Бу соҳаларда фаолият юритаётган ишчиларнинг меҳнат шароити уларнинг саломатлиги, меҳнат қобилияти ва иш самарадорлигига бевосита таъсир кўрсатади. Ҳозирги вақтда замонавий хўжаликларда механизациялаш ва автоматлаштириш ишлари олиб борилаётган бўлса-да, кўп ҳолларда меҳнат шароити санитар-гигиеник талабларга жавоб бермайди.

Саноат ва қишлоқ хўжалиги тармоқларида меҳнат шароитларини яхшилаш муаммоси бугунги куннинг долзарб масалаларидан бири ҳисобланади. Айниқса, боғдорчилик ва узумчилик каби қишлоқ хўжалигининг юқори меҳнат талаб қиладиган соҳаларида ишчи кучининг самарали фаолият юритиши бевосита меҳнат муҳити, санитария-гигиена талабларига риоя қилиш ва хавфсизлик чораларининг таъминланганлигига боғлиқ. Ўзбекистонда агросаноат соҳасини модернизация қилиш, хусусан, замонавий боғдорчилик ва узумчилик хўжаликларини ривожлантиришга катта эътибор қаратилмоқда. Бироқ бу соҳада ишчи ходимларнинг меҳнат шароитлари ҳамиша етарлича диққат марказида бўлавермайди.

Аниқланган тадқиқотлар шуни кўрсатмоқдаки, ушбу соҳаларда меҳнат фаолияти кўпинча қийин экологик ва физиологик шартларда амалга оширилади. Бунга юқори ҳарорат, ҳавонинг нисбий намлиги, чангли муҳит, агрохимия воситалари билан ишлаш, иш жадвалининг мавсумий зичлиги ва узок масофада ҳаракатланиш каби омиллар кириши мумкин. Натижада, ходимларда чарчоқ, касб касалликлари ва иш унумдорлигининг пасайиши кузатилади. Бу эса нафақат ишчи соғлиғи, балки маҳсулот сифатини ҳам салбий жиҳатдан белгиловчи омилдир.

Юқоридагиларни инобатга олган ҳолда, мазкур диссертациянинг асосий мақсади — замонавий боғдорчилик ва узумчилик хўжаликларида ишчи ходимлар учун меҳнат шароитларини яхшилашга қаратилган комплекс гигиеник ва ташкилий тадбирларни ишлаб чиқишдан иборат. Бунинг учун илмий тадқиқот, амалиётдаги кузатувлар ва хорижий тажрибалар таҳлили асос қилиб олинди.

Ўзбекистон Республикасининг 2030 йилгача мўлжалланган Барқарор ривожланиш стратегиясида меҳнат шароити ва иш ўринларини яхшилаш устувор вазифалардан бири сифатида белгиланган. Шу нуқтаи назардан, боғдорчилик ва узумчилик соҳасида меҳнат шароитларини яхшилаш бўйича аниқ чора-тадбирларни ишлаб чиқиш катта амалий ва илмий аҳамиятга эга.

Тадқиқотнинг мақсади — замонавий боғдорчилик ва узумчилик хўжаликларида ишчилар меҳнат шароитига таъсир этувчи омилларни ўрганиш, уларни баҳолаш ва яхшилаш бўйича самарали чора-тадбирларни ишлаб чиқишдан иборат.

Тадқиқотнинг вазифалари:

Меҳнат муҳити ва иш шароитига таъсир этувчи асосий омилларни аниқлаш.

Ишчилар соғлиғига таъсир этувчи санитар-гигиеник омилларни ўрганиш.

Меҳнат муҳитини баҳолаш методларини қўллаш орқали мавжуд муаммоларни аниқлаш.

Меҳнат шароитини яхшилаш бўйича комплекс тавсиялар ишлаб чиқиш.

Тадқиқот объекти:

Бухоро вилоятида жойлашган замонавий боғдорчилик ва узумчилик хўжаликлари.

Илмий янгилик:

Ушбу тадқиқот доирасида ишчиларнинг соғлиғи ва иш қобилиятига таъсир этувчи омиллар илк бор гигиеник ва социологик тадқиқотлар асосида атрофлича ўрганилди ҳамда уларни бартараф этиш бўйича илмий асосланган амалий таклифлар ишлаб чиқилди.

Тадқиқотнинг амалий аҳамияти:

Ишлаб чиқилган тавсиялар амалга жорий этилса, боғдорчилик ва узумчилик хўжаликларида меҳнат шароити яхшиланади, ишчилар соғлиғи муҳофаза этилади ва ишлаб чиқариш самарадорлиги ошади.

Келгуси бўлимларда мазкур мақсад ва вазифаларга эришиш учун тадқиқот услублари, олинган натижалар, уларнинг таҳлили ҳамда амалий тавсиялар батафсил ёритилади.

МАТЕРИАЛЛАР ВА УСУЛЛАР

Тадқиқот объекти ва майдони

Ушбу тадқиқот Бухоро вилоятида жойлашган замонавий боғдорчилик ва узумчилик хўжаликларида амалга оширилди. Хўжаликлар турли релеф, иқлим ва иш юритиш услубларига эга бўлиб, тадқиқот учун кенг қамровли маълумотлар манбаи бўлиб хизмат қилди.

Тадқиқот методлари

1. Социологик тадқиқотлар

Ишчилар орасида аноним сўровномалар ўтказилди. Ушбу сўровномалар орқали меҳнат шароити, гигиеник омиллар, иш вақти ва дам олиш имкониятлари, соғлиқ ҳолати ҳақида маълумотлар йиғилди. Жами 120 нафар ишчи қатнашди.

2. Гигиеник баҳолаш

Хўжаликлардаги меҳнат муҳити қуйидаги кўрсаткичлар асосида баҳоланди:

Микроклимат (ҳарорат, намлик, шамол тезлиги);

Қуёш радиацияси даражаси (радиометр ёрдамида);

Чанг ва кимёвий моддалар концентрацияси;

Шовқин даражаси (децидеметр билан).

3. Техник жиҳатдан баҳолаш

Иш жойлари эргономикаси, иш ускуналарининг хавфсизлик даражаси, химоя воситаларининг мавжудлиги ва улардан фойдаланиш ҳолати ўрганилди.

Статистик таҳлил

Йиғилган маълумотлар Microsoft Excel ва SPSS дастурлари ёрдамида қайта ишланди. Корреляцион ва регрессия таҳлиллари ўтказилиб, меҳнат шароити билан соғлиқ кўрсаткичлари ўртасидаги боғлиқликлар аниқланди.

Келгуси бўлимда ушбу тадқиқотлар натижалари ва таҳлили ёритилади.

НАТИЖАЛАР

Тадқиқот жараёнида йиғилган маълумотлар ишчиларнинг меҳнат шароити етарлича талабларга жавоб бермаслигини кўрсатди.

Социологик сўров натижалари

Ишчиларнинг 68%и доимий чарчоқ, бош оғриғи ва диққат сусайиши каби шикоятлар билдирган.

43% ишчи дам олиш учун махсус жойлар йўқлигини қайд этган.

55% ишчилар химоя воситаларини (кепка, кўзойнак, ниқоб ва ҳ.к.) мунтазам ишлатмаслигини маълум қилган.

Гигиеник баҳолаш натижалари

Микроклимат кўрсаткичлари 3 та хўжаликда нормадан 15-20% юқори.

Қуёш радиацияси ёз мавсумида 1200-1600 Вт/м² даражада аниқланди, бу эса белгиланган гигиеник меъёрлардан анча юқори.

Чанг даражаси 2 та хўжаликда чегара миқдоридан ошиб кетган.

Техник баҳолаш натижалари

4 та хўжаликда ҳимоя воситалари етарли эмаслиги аниқланди.

Иш ускуналарининг хавфсизлик техникаси талабларига жавоб бермаслиги ҳолатлари кузатилди.

Соябон ва дам олиш нуқталари фақат 2 та хўжаликда мавжуд.

Ушбу натижалар меҳнат муҳитини яхшилаш бўйича чоралар зарурлигини кўрсатади. Келгуси бўлимда уларнинг таҳлили ва тавсиялар келтирилади.

МУҲОКАМА

Олинган натижалар замонавий боғдорчилик ва узумчилик хўжаликларида ишчилар меҳнат шароити қатор жиддий муаммоларга эга эканлигини тасдиқлайди. Социологик сўровлар ишчиларнинг соғлиғига салбий таъсир кўрсатаётган омиллар мавжудлигини, гигиеник баҳолаш эса меҳнат муҳитидаги носоғлом омиллар устуворлигини кўрсатди.

Микроклиматнинг нормадан юқори бўлиши ишчиларнинг жисмоний чарчоққа тез берилиши, иш унумдорлигининг пасайиши ва соғлиқ ҳолатининг ёмонлашишига олиб келади. Қуёш радиациясининг юқори даражада бўлиши эса терининг қизариши, қаттиқ қувват сарфи, сурункали чарчоқ ва ҳатто иссиқ уришларига сабаб бўлиши мумкин.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Медведь Л. И, Кундиев Ю. И. Гигиена труда в сельскохозяйственном производстве М. : Медицина, 1981.456 с.
2. Добровольского Л. А. Гигиена села. Киев. РНМБ 1983. 365 с.
3. Кундиева Ю. И., Краснюк Е. П. Профессиональные заболевания работников сельского хозяйства. Киев. 1983. 460 с.
4. Зеленцова С. П. некоторые вопросы нормализации микроклимата в кабинах трактористов и сельскохозяйственных машин. – Гигиена и санитария 1975. № 10. С. 50–51.
5. Алексеев С. В., Усенко В. Р. Гигиена труда. М. 1988. 355 с.
6. Баланин В. И. Микроклимат животноводческих зданий СПб. : ПрофиКС, 2003.140 с.
7. Оценка освещения рабочих мест. Методич. Указания МУОТ РМ 01-98/ МУ 2.2.4. 706-98. М. : Агрохим, 1998. 135 с.
8. Р. С. Трикоз, Протасов В. П. Коллективный подряд в животноводстве Москва. Россельхозиздат, 1987. 222 с.
9. Маврина Е. А. К вопросу о состоянии здоровья работников комбикормовых предприятий. Гигиена труда и проф.заболеваний 1970. № 10. С. 50–51.
10. Парахин Н. В., Кобозев И. В., Горбачев И. В. и др. Кормопроизводство. М. : КолосС, 2006. 432 с.
11. Г. В. Родионов, Л. П. Табакова. Основы зоотехнии : Учеб. Пособие для студ. учреждений сред. Проф. Образования / М. : Издательский центр «Академия», 2003. 448 с.
12. Инструкция по охране труда для оператора птицефабрик и механизированных ферм // Охрана труда и техника безопасности в сельском хозяйстве. 2013. № 10. С. 17.

13. Охрана труда в сельском хозяйстве и экология // Охрана труда и техника безопасности в сельском хозяйстве, 2013. № 7. С 58.
14. Сперанский А. А., Драгункина Н. В. Оптимизация системы оплаты труда и материального стимулирования. М. : Издательство «Альфа– Пресс», 2006. 192 с.